

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.994.1

О.М. Великорода

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного та
господарського права і процесу
Івано-Франківського факультету
Національного університету
«Одеська юридична академія»

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ НАКАЗНОГО ПРОВАДЖЕННЯ В
УКРАЇНІ**

Наказне провадження займає провідне місце в цивільному судочинстві України, про це свідчать дані наведені нижче у таблиці [1; 2; 3]:

	2009 рік		2010 рік		2011 рік		2012 рік		2013 рік (I півріччя)	
	загальна кількість	задово- лено	загальна кількість	задоволено	загальна кількість	задово- лено	загальна кількість	задово- лено	загальна кількість	задово- лено
розглянуто заяв про видачу судового наказу	387911	360920	436998	399447	644458	568542	393300	328277	176207	143096
розглянуто заяв про скасування судового наказу	26673	25131	22920	20607	36349	30263	29555	24922	11651	10007
питома вага від числа загальної кількості справ, що розглядалися в порядку цивільного судочинства	22,67 %		18,01 %		35,16 %		25,65 %		24,65 %	

Варто також зазначити, що частка справ наказного провадження більша, ніж частка спорів, що виникають з договорів чи із сімейних правовідносин [3], таким чином безумовною є актуальність дослідження

даного інституту, який до того ж з'явився тільки після прийняття нового ЦПК України (18.03.2004 р.). Дослідження інституту наказного провадження здійснювалось такими вченими як Д.Д. Луспеник, Г.В. Фазикош, В.І. Бобрик, П.І. Шевчук та рядом інших. У той же час, варто зазначити, що особливістю національного законодавства є те, що воно доволі часто змінюється. Дана риса в повній мірі стосується і наказного провадження, яке зазнало суттєвих змін в результаті доповнень до законодавства від 07.07.2010 року та 08.07.2011 року. В зв'язку з цим виникає потреба детально проаналізувати чинне правове регулювання наказного провадження в Україні, що і є метою даної статті.

Основною відмінною рисою наказного провадження є безспірність вимог, за якими видається судовий наказ. Вичерпний перелік таких вимог міститься у ст. 96 ЦПК України.

У порівнянні з редакцією даної статті, яка існувала до 07.07.2010 року, слід зазначити, що підстави для видачі судового наказу суттєво змінились: додалися нові підстави для видачі судового наказу п.п. 3, 4, 5 ст. 96 ЦПК і в той же час судовий наказ більше не може бути виданий, якщо заявлено вимогу, яка ґрунтується на правочині вчиненому у письмовій формі. Підтримуючи позицію законодавця щодо розширення підстав, за якими може видаватися судовий наказ, хотілося б звернути увагу на недоцільності виключення такої підстави для видачі судового наказу як заявлення вимоги, яка ґрунтується на правочині вчиненому у письмовій формі. До 2010 р. дана категорія справ суттєво переважала в наказному провадженні. Так у 2008 р. по даній вимозі було видано 91,6% (406,5 тис.) судових наказів, у 2009 р. – 86,4% (359,0 тис.) судових наказів [4]. Переважну більшість справ по даній категорії складали справи щодо видачі судових наказів про стягнення грошових коштів за такими категоріями: 1) заяви банків про стягнення з фізичних осіб боргу за кредитними договорами; 2) заяви фізичних осіб щодо наданої ними іншим особам у позику грошових коштів за письмовим договором (як правило, позики); 3) заяви щодо стягнення заборгованості за надані комунальні послуги, електропостачання, газопостачання, послуги зв'язку, оренду землі тощо [5]. Усі ці справи мають безспірний характер,

виключення їх з наказного провадження призведе тільки до суттєвого збільшення навантаження на суди і затягування процесів. Подібна підстава для видачі судового наказу є практично в усіх ЦПК держав СНД, таким чином виключення її з підстав для видачі судових наказів, на мою думку, є недоцільним.

Водночас існують справи, які розглядаються у порядку позовного провадження, а спір в них фактично відсутній, у той же час їх частка в позовному провадженні є досить значною. До таких справ відносяться вимоги про відшкодування шкоди завданої злочином або адміністративним правопорушенням, коли вина особи встановлена рішенням компетентного органу, а розмір збитків підтверджується рішенням суду або висновком експерта чи спеціаліста. Розглянемо детальніше цю можливу підставу для видачі судового наказу на конкретних прикладах. У разі, коли шкоду заподіяно злочином, то потерпілий може заявити цивільний позов в кримінальній справі. Коли ж цього не було зроблено, то зацікавлена особа може заявити позов в порядку цивільного судочинства на загальних підставах. В цьому випадку виникає питання, що повинна довести особа при зверненні до суду – це, по перше, вину особи, яка вчинила злочин і, по-друге, розмір заподіяних збитків. Але ці питання вже розглядались в кримінальному процесі і були вирішені. Отже, ми маємо позовне провадження фактично по безспірних фактах, що призводитиме тільки до затягування процесу. Безумовно і в цих категоріях справ можливі спори, наприклад, щодо розміру заподіяних збитків, якщо викрадене майно не нове, але для цього і передбачений інститут скасування судового наказу, коли боржник може заперечити розмір заподіяних збитків. Крім цього, питання про розмір збитків може виникнути і перетворитись у спір і по деяких категоріях, які на даний час існують у наказному провадженні, наприклад, коли заявлено вимогу про компенсацію витрат на проведення розшуку відповідача, боржника, дитини або транспортних засобів боржника.

Аналогічна ситуація спостерігається і при заподіянні шкоди внаслідок адміністративного правопорушення. За чинним сьогодні порядком зацікавлена особа повинна звернутись до суду у порядку позовного провадження, додавши до позовної заяви постанову суду про

притягнення винної особи до адміністративної відповідальності та висновок спеціаліста про розмір заподіяних збитків. Знову ж таки, як і в попередньому випадку, спір між сторонами фактично відсутній. Спір може виникнути тільки щодо оцінки збитків спеціалістом, але боржник завжди зможе скасувати судовий наказ в спрощеному порядку, коли будуть підстави. Водночас, розгляд даної категорії справ у порядку наказного провадження дозволить пришвидшити захист прав зацікавленої особи. Тому, на нашу думку, більш доречно розглядати дану категорію справ в порядку наказного провадження.

У науковій літературі висловлюється думка, що до наказного провадження можна було б віднести будь-які обґрунтовані вимоги, грошовий вираз яких не перевищує певного розміру, наприклад 100 мінімальних розмірів оплати праці, а також нескладні в плані правової оцінки вимоги, але такі що потребують негайного вирішення, наприклад виселення із самовільно зайнятого жилого приміщення [6, с. 57]. Вважаємо, що не слід відносити вищезазначені вимоги до наказного провадження, оскільки вони суперечать самій природі цього інституту. Наявність спору між сторонами незалежно від грошового розміру вимог, а також від їх складності вже виключає можливість розгляду таких вимог в порядку наказного провадження.

Що ж до існуючих сьогодні вимог, за якими може бути видано судовий наказ, то слід звернути особливу увагу на такій вимозі як стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати. Дана категорія займає досить значне місце серед справ наказного провадження: так у 2008 році було видано 7,1%, а в 2009 – 11,3% судових наказів саме по даній категорії [4]. Безумовно можливість стягнення нарахованої, але не виплаченої зарплати в порядку наказного провадження суттєво покращує можливість захисту фізичними особами своїх порушених трудових прав. У той же час на практиці часто виникає ситуація, коли вимагають стягнути нараховані, але не виплачені інші грошові суми (вихідна допомога, підйомна допомога тощо). На даний момент такі справи можуть розглядатись тільки в порядку позовного провадження. В той же час по своїй юридичній природі вони фактично

нічим не відрізняються від вимог про стягнення нарахованої, але не виплаченої зарплати, для них так само характерна безспірність, і неможливість вирішення даних вимог в порядку наказного провадження тільки ускладнює можливість захисту фізичними особами своїх прав. Для усунення даного недоліку, на мою думку, п. 1 ч. 1 ст. 96 ЦПК варто змінити і викласти в наступній редакції: заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та інших платежів. При цьому під іншими платежами слід розуміти грошові суми, які повинні бути виплачені саме працівникові, а не звичайній фізичній особі.

Що ж до самого процесу наказного провадження, то він складається з кількох стадій: відкриття наказного провадження; видача судового наказу; скасування судового наказу; апеляційне оскарження судового наказу; виконання судового наказу. Крім цього, в окремих випадках (п. 2 ч. 1 ст. 324 ЦПК та п. 1 ч. 1 ст. 293 ЦПК) можливе касаційне оскарження (наприклад щодо відмови у прийнятті заяви про видачу судового наказу або скасуванні судового наказу), а також перегляд за нововиявленими обставинами (ч. 1 ст. 361 ЦПК).

Порядок відкриття наказного провадження регулюється стст. 95-101 ЦПК. Варто підкреслити ґрунтовність законодавчого врегулювання даної стадії, що робить фактично неможливим подвійне тлумачення окремих норм. В той же час, вважаю за необхідне доповнити перелік умов, за яких суддя відмовляє у прийнятті заяви про видачу судового наказу такою як знаходження боржника за межами України. На мою думку, навіть у випадку безспірності вимоги, за таких умов боржник буде певним чином обмежений у можливості реалізувати свої права, а в судді будуть виникати труднощі з повідомленням боржника. За таких обставин тяжко говорити про спрощений порядок розгляду і тому доцільно ч. 3 ст. 100 ЦПК доповнити п. 4 такого змісту: «місце проживання чи місцезнаходження боржника знаходиться за межами України».

Досконалим є, на мою думку, і правове регулювання порядку видачі судового наказу (ст.ст. 102-104 ЦПК). В той же час детальний аналіз норм, що стосуються скасування судового наказу (стст. 105-1051 ЦПК) викликає ряд зауважень. 07.07.2010 р. ЦПК України було доповнено ст.

1051, яка визначає порядок розгляду заяви про скасування судового наказу. Так в даній статті зазначено, що заява про перегляд судового наказу розглядається у відкритому судовому засіданні за участі заявника та боржника. За результатами розгляду заяви про скасування судового наказу суд має право: 1) залишити заяву про скасування судового наказу без задоволення; 2) скасувати судовий наказ та роз'яснити, що заявлені стягувачем вимоги можуть бути розглянуті у позовному провадженні з додержанням загальних правил щодо пред'явлення позову; 3) змінити судовий наказ. Вважаємо, що вже факт подання заяви про скасування судового наказу свідчить про наявність спору. Розгляд такої заяви за участю заявника та боржника тільки ускладнить процес. Так боржник може затягувати процес, просячи часу для отримання доказів, які він не міг зібрати протягом 10 днів, крім цього боржник може клопотати про витребування судом певних доказів при витребуванні яких боржником виникають складнощі. Крім цього, суд, виносячи ухвалу про скасування судового наказу чи змінюючи судовий наказ, фактично зобов'язаний дати оцінку доказам поданим боржником, а це означає, що при зверненні в позовному порядку вже будуть наявні преюдиціальні факти, які будуть суттєво впливати на процес. За таких обставин вважаємо за доцільне скасувати ст. 1051 ЦПК України.

Варто також звернути увагу, що згідно зі ст. 105 ЦПК тільки боржник може звернутися із заявою про скасування судового наказу. В той же час можливі випадки коли суд, виносячи судовий наказ, вирішує питання щодо прав і обов'язків інших осіб. Звичайно, в цьому випадку зацікавлені особи можуть звернутись з апеляційною скаргою на судовий наказ, проте, вважаємо за доцільне, надати можливість таким особам поряд з боржником звертатись із заявою про скасування судового наказу в порядку ст. 105 ЦПК.

Підсумовуючи вищесказане, варто відзначити позитивну роль, яку відіграє інститут наказного провадження в сучасному цивільному процесі. В цілому підкреслюючи ґрунтовність правової регламентації даного інституту, вважаємо за доцільне, внести в ЦПК ряд змін, які безумовно покращать правове регулювання наказного провадження:

1). Викласти п. 1 ч. 1 ст. 96 ЦПК у наступній редакції:

«заявлено вимогу про стягнення нарахованої, але не виплаченої працівникові суми заробітної плати та інших платежів.»

2). Доповнити ч. 1 ст. 96 ЦПК пп. 6-7 наступного змісту:

п. 6 «заявлено вимогу про відшкодування майнової шкоди, завданої кримінальним або адміністративним правопорушенням, якщо вина особи встановлена рішенням суду.»

п. 7 «заявлено вимогу, яка ґрунтується на правочині, вчиненому у письмовій формі.»

3). Доповнити ч. 3 ст. 100 ЦПК п. 4 наступного змісту:

п. 4 «місце проживання чи місцезнаходження боржника знаходиться за межами України.»

4). Викласти ч. 1 ст. 105 ЦПК у наступній редакції:

«Боржник має право протягом десяти днів з дня отримання копії судового наказу та доданих до неї документів подати заяву про його скасування. Заява про скасування судового наказу може також бути подана особами, які не брали участі у справі, якщо суд вирішив питання про їх права та обов'язки і органами та особами, яким законом надано право захищати права, свободи та інтереси інших осіб.»

5). Скасувати ст. 1051 ЦПК.

6). Доповнити ч. 1 ст. 208 ЦПК п. 4 наступного змісту:

п. 4 «судові накази».

Література

1. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя у 2010 році. [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал «Судова влада України» — Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/4667884568/.

2. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 2012 рік. [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал «Судова влада України» — Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/22012/.

3. Аналітичні таблиці щодо стану здійснення правосуддя за 1 півріччя 2013 року. [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал «Судова влада України» — Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/4545232312120011001123.

4. Огляд даних про стан здійснення правосуддя у 2009 році. [Електронний ресурс] Офіційний веб-портал «Судова влада України» — Режим доступу: http://court.gov.ua/sudova_statystyka/e575747457/.

5. Узагальнення Верховного Суду України. Практика розгляду судами цивільних

справ у наказному провадженні від 01.07.2007 року [Електронний ресурс] Nau-Online —
Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1077.1850.0>.

6. Решетняк В.И. Заочное производство и судебный приказ в гражданском процессе / В.И. Решетняк, И.И. Черных. – М.: Юрид. бюро «ГОРОДЕЦ», 1997. – 80 с.

Анотація

Великорода О.М. Правове регулювання наказного провадження в Україні.
– Стаття.

В статті детально досліджується чинне законодавство, що регулює інститут наказного провадження. Особливу увагу звертається на аналіз вимог, за якими може бути видано судовий наказ, а також на правове регулювання стадій наказного провадження. На основі аналізу законодавства сформульовані висновки по удосконаленню правового регулювання інституту наказного провадження.

Ключові слова: наказне провадження, судовий наказ, заявник, боржник.

Аннотация

Великорода А.М. Правовое регулирование приказного производства в Украине. – Статья.

В статье подробно исследуется действующее законодательство, регулирующее институт приказного производства. Особое внимание обращается на анализ требований, по которым может быть выдан судебный приказ, а также на правовое регулирование стадий приказного производства. На основе анализа законодательства сформулированы выводы по совершенствованию правового регулирования института приказного производства.

Ключевые слова: приказное производство, судебный приказ, заявитель, должник.

Summary

Velykoroda O.M. Legal regulation of writ proceedings in Ukraine. – Article.

The current legislation regulating the institute of writ proceedings is thoroughly investigated in the article. Special attention is paid to the analysis of demands, according to which a court order can be issued, and also to the legal regulation of the stages of writ proceedings. Conclusions as to the improvement of legal regulation of the writ proceedings institute are laid out on the basis of legislation.

Key words: writ proceedings, court order, applicant, obligor.

